

**Sprawozdanie z monitoringu przyrodniczego i nadzoru nad działaniami ograniczającymi skutki ekologiczne w związku z zakończeniem odwadniania kopalni „Olkusz-Pomorzany”
wrzesień 2022**

Po ekstremalnie ciepłym sierpniu (trzeci najcieplejszy sierpień w okresie 1951-2022)¹, wrzesień 2022 r. należy zaliczyć do miesięcy bardzo chłodnych termicznie. Jednocześnie, po suchym okresie wiosny i części lata, wrzesień był wilgotny, z sumą opadów wyższą od wieloletniej normy. Opady nie miały już charakteru nawalnego, jak w poprzednich dwóch miesiącach, i były równomiernie rozłożone w ciągu całego miesiąca. Takie warunki meteorologiczne sprzyjały również mniejszemu parowaniu, zarówno z powierzchni zbiorników wodnych monitorowanego obszaru (stawy przy Leśnym Dworze czy kompleks stawów między Laskami i Karną), jak i z pokrywy roślinnej (transpiracja). Poprawiło to wyraźnie sytuację w ekosystemach monitorowanych dolin rzecznych. Opisane warunki hydrometeorologiczne przypadły na koniec okresu wegetacyjnego, ale będą miały znaczenie dla funkcjonowania tych ekosystemów w kolejnych okresach.

Jednym z istotnych elementów, będących pochodną zaistniałej we wrześniu zwiększonej dostępności wody w przyrodzie było obserwowane wzmożenie aktywności bobrów na całym monitorowanym obszarze. Polegało ono na intensywnym retencjonowaniu wody w sieci kanałów, rozlewisk na terasie Białej, ale również próbie budowy dalszych piętrzeń wody w samym korycie rzeki (np. powyżej mostu w Kuźniczce Nowej – zob. fot.). Na przełomie września i października 2022 tereny w dolinie Białej zasiedlone przez bobry zostały intensywnie zasilone wodą, a niektóre z nich wręcz zalane. Sprzyjające warunki hydrometeorologiczne, wykorzystane przez bobry do zwiększenia terenów zalanych na terasie rzeki i zwiększenia retencji w samym korycie rzeczonym dają nadzieję na utrzymanie w dolinie Białej dogodnych siedlisk rozrodu płazów – żab, ropuch i traszek, w roku następnym.

Tama bobrowa na fragmencie koryta Białej powyżej mostu w Kuźniczce Nowej (lewe) oraz fragment koryta powyżej spiętrzenia (prawe), 23.09.2022, fot. A. Tyc

¹ Na podstawie charakterystyki wybranych elementów klimatu w Polsce publikowanej co miesiąc przez Biuro Prasowe IMGW-PIB

Rozlewisko w lesie łęgowym między Laskami a kanałem Dąbrówka ze śladami piętrzeń (lewe) i żerowania bobrów (prawe), 28.09.2022, fot. A. Tyc

Rozlewiska spowodowane piętrzeniem wody przez bobry – przy korycie (lewe, 23.09.2022) i na terasie Białej (prawe, 28.09.2022), fot. A. Tyc

Tama i napełniony wodą duży staw bobrowy u wylotu jednego z wąwozów w Lasach Krzykawskich (lewe, 28.09.2022), fot. A. Tyc oraz fragment koryta Białej wykorzystywany przez tę samą rodzinę bobrową – jedna z licznych rejestracji aktywności bobrów w tej części doliny na fotopułapce (prawe, 1.09.2022)

Suche koryto Sztoły powyżej dawnego przysiółka Ryszki z widocznymi na obu fotografiach zagłębieniami, przez które odbywała się intensywna ucieczka wody do sąsiedniego wyrobiska piasków podsadzkowych (lewe, 21.09.2022), fot. A. Czylok (prawe, 21.09.2022), fot. A. Tyc

Tama bobrowa i rozlewisko na dnie nieczynnego wyrobiska piasków podsadzkowych w okolicy Ryszki (lewe) oraz zarastające roślinami zielnymi i mchami suche koryto Sztoły w Ryszce (prawe), 21.09.2022), fot. A. Tyc

Ślady aktywności bobrów wokół stawów przy Leśnym Dworze w Bukownie (28.09.2022) fot. A. Tyc

Ślady aktywności bobrów w sąsiedztwie i w obrębie tylnego stawu przy Leśnym Dworze w Bukownie (28.09.2022) fot. A. Tyc

Zwiększona aktywność bobrów była obserwowana również w otoczeniu stawów przy Leśnym Dworze w Bukownie, gdzie zwierzęta te ścięły sporo drzew w otoczeniu obu zbiorników. Wyraźną aktywność było też można obserwować wokół nor bobrów na tylnym stawie. W wyniku zwiększonych opadów i przepływów w Babie oba zbiorniki zostały zasilone wodą.

Rodzina bobrów, która przeniosła się z dolnego odcinka Sztoły na teren dawnego wyrobiska piasków podsadzkowych (na wysokości przysiółka Ryszka) zaczęła piętrzyć przepływ na kanale odprowadzającym wodę wypływającą spod skarpy. Jako bazę pokarmową zwierzęta te wykorzystują wierzby porastające brzegi kanału i otaczających rowów odwadniających. Samo koryto Sztoły na tej wysokości jest suche i zarasta roślinami zielnymi i mchami. Po zaprzestaniu rzutu wody do koryta Sztoły uwidoczniły się duże zagłębienia chłonne, przez które odbywała się intensywna uciezka wody do sąsiedniej piaskowni. Strefa ponorów w dnie koryta Sztoły rozciąga się na długości niemal 100 i występuje przy dawnym przejeździe między dwoma piaskowniami w okolicy Ryszki.

We wrześniu przeprowadzone zostały również krótkie wizje terenowe w dolinie Białej Przemszy, zarówno na odcinku powyżej ujścia Białej na terenie Dąbrowy Górniczej, jak i w odcinku przełomowym poniżej Okradzionowa i na terenie Sławkowa.

Zarastające ujście Sztoły do Białej Przemszy w Ryszce (lewe) oraz fragment koryta Białej Przemszy w okolicy mostu w Ryszce (prawe), 21.09.2022, fot. A. Tyc

Biała Przemsza w Burkach w Sławkowie (lewe, 20.09.2022), tojad dzióbasty *Aconitum variegatum* – charakterystyczny element flory lasów łęgowych nad Białą Przemszą (prawe, 21.09.2022) fot. A. Tyc

Kontynuowany był monitoring zespołu stawów między Karną i Laskami w dolinie Białej. Jakkolwiek, skrajne stawy (1, 2 i 9) zostały niemal całkowicie osuszone, to należy uznać, że z przyrodniczego punktu widzenia cały kompleks jest nadal w dobrym stanie ekologicznym. Z oczywistych względów stan napełnienia stawów, szczególnie tych wysychających, jest niezadowolające dla organizatorów rekreacji wędkarskiej, gdyż musiała ona zostać ograniczona niemal do połowy zarybionych akwenów. Stawy numer 6-9 mają szczególne wartości przyrodnicze, co ma duże znaczenie dla przyszłości ekosystemu doliny Białej po odtworzeniu się wypływów w odcinku źródłowym. Część walorów, szczególnie tych, które są bezpośrednio lub pośrednio związane z zasilaniem zespołu stawów poniżej zbiornika nr 8 wodami gruntowymi i odciekami z torfowisk, została omówiona w sprawozdaniu za sierpień 2022. We wrześniu potwierdzono występowanie w stawie nr 7 obecność obserwowanego już wcześniej raka szlachetnego *Astacus astacus*, a w stawie nr 6 gąbek słodkowodnych z rodziny nadecznikowatych Spongillidae. Rak szlachetny jest umieszczony w *Czerwonej księdze zwierząt. Bezkręgowce* (2004) i jest zagrożony wyginięciem w Polsce (kategoria VU). Jest w Polsce objęty częściową ochroną gatunkową. Na obu stawach potwierdzono również występowanie, objętego ścisłą ochroną gatunkową pływacza drobnego *Utricularia minor*.

Rak szlachetny *Astacus astacus* stwierdzony w stawie nr 7, (lewe, 28.09.2022) fot. A. Czyłok, kolonie gąbek słodkowodnych w stawie nr 6 (prawe, 13.09.2022) fot. A. Tyc

Wywłócznik okółkowy *Myriophyllum verticillatum* oraz pływacz drobny *Utricularia minor* (drobniejsze rośliny w prawym górnym fragmencie fotografii) w stawie nr 7, (lewe), widok ogólny stawu nr 6 ze strefą szuwaru trzciny pospolitej oraz dużym płatem grzybieni białych *Nymphaea alba* (prawe, 13.09.2022) fot. A. Tyc

Dolina Białej, od ujścia kanału Dąbrówka do ujścia rzeki do Białej Przemszy wyznaczona została w województwie śląskim jako lokalny korytarz chiropterologiczny, który ma zapewnić potencjalne możliwości przemieszczania się nietoperzy między kryjówkami dziennymi a żerowiskami². Żerujące nietoperze w środkowej części doliny Białej zostały zarejestrowane na fotonaprawie usytuowanej w tej części monitorowanego obszaru. We wrześniu 2022 r. obserwowane były nietoperze – borowce wielkie *Nyctalus noctula* żerujące nad kanałem Dąbrówka na odcinku, gdzie wody są piętrzone przez bobry (pogranicze Bolesławia i Lasek).

² Czyłok A., Tyc A., 2021. Ocena wpływu zaprzestania odprowadzania wód z odwadniania kopalni Olkusz-Pomorzany ZGH „Bolesław” S.A. na ekosystem rzek Biała i Sztoła. Szansa Białej Przemszy, Olkusz.

Stan napętnienia głównego stawu przy Leśnym Dworze w końcu września (lewe) oraz jedna z kilku rozet kotewki orzecha wodnego *Trapa natans*, jakie pojawiły się w sierpniu i wrześniu 2022 r. (prawe) (28.09.2022), fot. A. Tyc

Niepokojącym zjawiskiem, obserwowanym na stawach utrzymywanych dla rekreacji wędkarskiej, zarówno przy Leśnym Dworze w Bukownie, jak i w Laskach, jest wprowadzanie do tych akwenów gatunków hodowlanych lub pozyskiwanych w naturze roślin wodnych. Od kilku lat na obu kompleksach stawów rozszerzają swój zasięg wprowadzone tu sztucznie płaty ozdobnych kultywarów grzybieni. Ich obecność w sąsiedztwie rodzimych grzybieni grozi powstaniem krzyżówek i rozcieńczeniem genotypu miejscowej rodzimej populacji. Taki mechanizm zaniku gatunków zachodzi w Polsce na przykład w przypadku wisienki stepowej *Prunus fruticosa*. Latem tego roku pojawiły się nie występujące tu wcześniej okazy kotewki orzecha wodnego *Trapa natans*. Jest to gatunek objęty ścisłą ochroną i jego wprowadzenie na nowe stanowiska bez odpowiednich zgód jest poważnym wykroczeniem przeciwko ustawie o ochronie przyrody. Jest to ingerencja w naturalne procesy formowania zasięgów. Gdyby tegoroczne sztuczne wprowadzenie kotewki do stawów przy Leśnym Dworze nie zostało odnotowane w ramach prowadzonego monitoringu przyrodniczego mogłoby w przyszłości, w przypadku wysychania tych akwenów, zostać wykorzystane do wystąpienia z wnioskiem o szkodę w środowisku.

Katowice – Sosnowiec, 25.10.2022

Andrzej Czyłok, Andrzej Tyc